

AZ EGYENRANGÚ NYELVHASZNÁLAT
ÉRVÉNYESÍTÉSE TARTOMÁNYUNK KÖZÉPFOKÚ
ÁLTALÁNOS ÉS HIVATÁSIRÁNYÚ OKTATÁSÁBAN
ÉS NEVELÉSÉBEN

„Vajdaság SZAT-ban a nevelés és oktatás szocialista öngazgatási át-
alakulása során gyorsabb ütemben kell megteremteni az anyagi, a káder-,
a szervezeti, a programbeli és egyéb feltételeket, hogy valamennyi nem-
zet és nemzetiség számára lehetővé váljon a saját nyelvén való egyen-
rangú oktatás és a környezetnyelv elsajátítása mint a társult munkába
és az öngazgatásba való bekapcsolódás lehetősége.”

„Elengedhetetlenül fejleszteni kell a nemzetek és nemzetiségek nyelve
kölsönös tanulásának szükségességéről kialakult tudatot, s a nevelés és
az oktatás minden szintjén akciót kell indítani a feltételek megteremtése
és az önkéntes nyelvtanulás érdekében.”

Ezt a két idézetet a VKSZ Tartományi Választmányának tavalyi ha-
tározatából vettük, mely a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának
továbbfejlesztését szorgalmazza. Azért idéztük, mert tömören összefog-
lalják azokat az oktatási és nevelési feladatokat, amelyek tanácskozásunk
tárgyát képezik. A nemzeti egyenjogúságra és az egyenrangú nyelvhasz-
nálatra, mint az egyenjogúság fontos elemére vonatkozó politikai állás-
pontok a JKP megalakulásától napjainkig számos pártdokumentumban
megtalálhatók. Pártunknak e kérdéssel kapcsolatos álláspontja (Marx
szellemében), hogy a más nemzeteket elnyomó nemzet maga sem lehet
soha szabad, idővel mind világosabbá és elvszerűbbé vált. A két háború
között, különösen pedig Tito elvtársnak a párt élére kerülése után, vala-
mint a háború előtt, a JKSZ V. országos értekezletén a nemzeti egyen-
jogúság tekintetében elvszerű, világos és következetes politikát fogad-
tunk el, amely a fegyveres forradalom idején jelentős tényezője volt
valamennyi nemzetünk és nemzetiségünk összefogásának a felszabadu-
lásért és az új társadalmi berendezésért vívott harcában. A nemzeti
egyenjogúság és ennek keretében a nyelvi egyenrangúság felé valamennyi
pártkongresszusunk megkülönböztetett figyelemmel fordul. Témánk
szempontjából külön említést érdemelnek a JKSZ KB Végrehajtó Bi-
zottságának 1959-ben meghozott határozatai, amelyek máig sem veszí-

tettek időszerűségükből. A JKSZ X. és XI. kongresszusának, a szocialista köztársaságok ezzel párhuzamos kongresszusainak, valamint a tartományi választási értekezletek határozatai ugyancsak kimerítően foglalkoztak ezzel a kérdéssel.

A nemzeti egyenjogúsággal természetesen nemcsak a Kommunista Szövetség, hanem a DNSZSZ, a Szakszervezeti, a SZISZ, a Harcos Szövetség, valamint számos társadalmi és szakmai szervezet is foglalkozott. Valamennyien konkrétan kidolgozták és érvényesítették a kialakított és jóváhagyott nemzeti egyenjogúsági politikát, valamint az egyenrangú nyelvhasználatot.

A Vajdaságban élő nemzetek és nemzetiségek nyelvének és írásának egyenrangú használatával kapcsolatban tehát felesleges az eszmei álláspontok kialakítását szorgalmazni, hisz azok világosak; dolgozóink széles rétegei már elfogadták az elvszerű és következetes politikát. Az elemzés tárgya csak az lehet, hogy miként hajtjuk végre az elfogadott álláspontokat, s hogy milyen szervezett, széles körű és irányú akciókat folytatunk. Ez az egyenrangú nyelv- és íráshasználat minden területére, tehát a nevelésre és az oktatásra is vonatkozik.

A nevelésben és az oktatásban az egyenrangú nyelvhasználatot az alkotmányon, a társult munkáról szóló és egyéb törvényeken kívül A nevelésről és az oktatásról szóló törvény is szabályozza. Az oktatási és a nevelési törvény 25. szakasza a nemzeti egyenjogúság és a nyelvi egyenrangúság valamennyi jelentős kérdésére kitér. Ezen szabályok következetes alkalmazása egyben a nemzeteknek és nemzetiségeknek a nevelési-oktatási szervezetekben való egyenjogúságára vonatkozó, általánosan elfogadott politikai álláspontok konkrét végrehajtását is jelenti. A nemzetek és nemzetiségek nyelvi egyenjogúságának törvényes szabályozásában tehát nincs úr, csak következetesen valóra kell váltani az előírásokat.

A nevelési-oktatási intézmények egyenrangú nyelvhasználatát azonban nemcsak a törvény szabályozza, hanem részletesen kidolgozzák az illetékes munkaszervezetek öngazgatási aktusaiban is. A munkaszervezetek valamennyi öngazgatási általános aktusába ugyan nincs teljes betekintésünk, de tudomásunk szerint a munkaszervezetek alapszabálya és egyéb aktusai ezeket a kérdéseket nem szabályozzák részletesebben és konkrétan a törvéynél, sőt sok esetben még a törvényes rendelkezést sem tartják tiszteletben. Így néhol a törvény a nyelvek egyenrangú használatának szabályozása tekintetében felülmúlja a munkaszervezet idevágó aktusait. Olyasmí is előfordul, hogy a szabályzatok a nyelvi egyenjogúságról igen keveset írnak, holott a munkaszervezet életében és gyakorlatában mindkét környezetnyelvet naponta és teljességgel használják.

A nevelés és oktatás egyenrangú nyelvhasználatának előfeltétele az anyanyelven való iskoláztatás. (Itt jegyezzük meg, hogy ebben a munkában nem a teljes nemzeti egyenjogúságról, hanem csak a nyelvek egyenrangúságáról beszélünk, mert abban az esetben a nyelvhasználaton kívül

a nevelő és oktató munkának a nemzeti egyenjogúság érvényesítésére irányuló tantervi és egyéb ismeretanyaga, az együvé tartozás, a testvériség és egység szelleme kerül előtérbe.) Az általános nevelésben és oktatásban (iskoláskor előtti, alapfokú és egységes középfokú nevelés és oktatás) ezt a kérdést a törvény teljesen megoldotta, a nevelő-oktató munka teljes egészében a tanuló anyanyelvén, vagyis azon a nyelven folyik, amely mellett a szülő vagy a tanuló döntött. Legjobb a helyzet az alapfokú nevelésben és oktatásban.

A nevelési és oktatási reform végrehajtásával megszűntek a középiskolák, és megalakultak az egységes középfokú nevelés és oktatás (az I. és II. osztály) nevelési-oktatási szervezetei, valamint a középfokú hivatásirányú oktatás (a III. és IV. osztály) oktatási központjai. Ez a változás lehetővé tette, hogy az egységes középfokú nevelési-oktatási szervezetek azokban a községekben is megalakuljanak, amelyeknek korábban nem volt középiskolájuk, s azokban a nagyobb helységekből is, amelyek nem községi székhelyek.

Ez az elitizmus megszüntetésén, a tanulók tömegesebb felölelésén, az utazó diákok számának csökkentésén kívül oda vezetett, hogy hirtelen emelkedett az anyanyelven tanulók száma. Ha összehasonlítjuk azoknak a nemzetiségi tanulóknak a százalékarányát, akik a valamikori középiskolák I. és II. osztályában anyanyelvükön tanultak azokéval, akik most vannak az egységes középfokú nevelés és oktatás I. és II. osztályában, a következő képet kapjuk: a szerbhorvát nyelven tanulók száma 22,4%-kal, a magyar nyelven tanulóké 50,6%-kal, a szlovák nyelven tanulóké 407,7%-kal, a román nyelven tanulóké 227,8%-kal, a ruszin nyelven tanulóké pedig 226,9%-kal emelkedett. Ezek az adatok arról tanúskodnak, hogy megvannak a reális lehetőségek arra, hogy a közeljövőben az alapfokú nevelés és oktatás után az egységes középiskolákban minden tanuló kedvezőbb feltételek mellett folytathatja anyanyelvű tanulmányait. Hogy ezt elérjük, tovább kell bővíteni az egységes középfokú oktatási szervezetek hálózatát, megoldani bizonyos szervezeti, anyagi, de mindenekelőtt káderproblémákat. Ugyanis míg az általános iskolákban a pedagógusok nemzetiségi összetétele teljesen megfelel a lakosságénak, addig a középfokú nevelésben és oktatásban nagy eltérések mutatkoznak. Ezt a következő adatok is igazolják:

Az oktatók nemzetiségi hovatartozása	Egy-egy nemzet százalékaránya		
	Vajdaság SZAT össztlakosságában	Az általános oktatás pedagógusai sorában	A középfokú oktatás tanárai sorában
Magyar	21,7	20,5	15,3
Rómán	2,7	2,9	0,9
Ruszin	1,3	1,0	0,7
Szlovák	3,7	3,6	1,7

A tankönyvkiadásban is jelentős erőfeszítéseket tettünk. Az utóbbi négy évben, ill. az oktatási reform bevezetése óta a Tankönyvkiadó Intézet 681 tankönyvet és szöveggyűjteményt jelentetett meg mind az öt egyenrangú nyelven. Tekintettel a rövid időszakra, a szervezésre, a felkészültségre és egyéb feltételekre, ez figyelemre méltó eredmény. Az általános oktatás tankönyvei tekintetében tehát némi kivétellel, kielégítő a helyzet.

A középfokú hivatásirányú nevelést és oktatást illetően azonban más a helyzet. Itt nem kötelező az összes tanuló anyanyelven való nevelése és oktatása, de ha megvan rá a lehetőség, akkor élni kell vele. A törvény szerint ugyanis ha ugyanazon a szakirányon és ugyanazon az évfolyamon legalább 15 tanuló egy bizonyos nemzetiségi nyelv tanulása mellett dönt, ezt biztosítják is. Ugyanakkor azt is előírja, hogy a nevelő-oktató munka minden egyes nyelven kevesebb tanuló számára is biztosítható, ha a szakirányú oktatási érdekközösség megállapítása szerint ez olyan társadalmi szükséglet, amelynek keretében a szabad munkacsere folyik. A tanulók számának alsó határa nincs megszabva, tehát az anyanyelven való nevelés és oktatás bármennyi tanuló számára biztosítható. Ez a rendelkezés igen széles lehetőséget nyújt, mert a lehetőségektől, a reális szükségletektől, a nevelési-oktatási szervezet dolgozóinak, valamint a középfokú hivatásirányú oktatási öngazgatási érdekközösségnek a készségtől és törekvésétől függően minden környezetben érvényesíthető.

Az anyanyelven tanuló nemzetiségi diákok száma mégis csökken. Az anyanyelven tanuló diákok száma az 1976/77. tanévben, vagyis az új tantervek és óratervek bevezetését megelőző évben működő középiskolák III. osztályaihoz viszonyítva ingadozik, azzal, hogy az anyanyelven tanuló nemzetiségi tanulók száma csökkenő irányzatot mutat. Ezt bizonyítja a következő táblázat is:

A nevelő-oktató munka nyelve	76/77. tanév	%	77/78. tanév	%	78/79. tanév	%
Szerbhorvát	19 081	100	17 954	93,48	19 206	100,6
Magyar	2 300	100	2 157	93,78	2 038	88,61
Szlovák	78	100	79	101,3	68	87,18
Román	78	100	63	80,77	60	76,92
Ruszin	39	100	50	128,21	32	82,05

Ennek oka, hogy a korábbi oktatási rendszerben a nemzetiségek (kivéve a magyarokat) a középiskoláknak csak két fajtájában tanulhattak tovább: a gimnáziumban és a szakmunkásképzőben. A mostani rendszer számos szakirányon teszi lehetővé az oktatást és többfajta foglalkozást szorgalmaz, s ezért a tanulók is több tagozatra szóródnak szét, úgyhogy most már ritkán történik meg, hogy egy osztályban 15 azonos nemzetiségű van, ami feltétele a külön osztály megnyitásának. A tanulóknak inkább az a fontos, hogy kitanuljanak egy bizonyos szakmát, mint hogy

az anyanyelvükön tanuljanak. Jelentős tényező az utazás is. A lakóhelyen ugyanis még idegen nyelven is szívesebben tanulnak a fiatalok, csak-hogy ne utazzanak.

Az említettekben sok az objektív, de legalább annyi a szubjektív tényező is (a készületlenség és szervezetlenség az osztály megnyitásához szükséges 15-ös létszám merev tiszteletben tartása, valamint a törvény azon szakaszának mellőzése, amely több lehetőséget biztosít, az általános és közös szaktantárgyakból a nevelő-oktató munka közös szervezésén való együttműködés helyett az oktatóközpontok bezárkózottsága, annak az álláspontnak a makacs védelmezése, hogy „az anyanyelven mindent vagy semmit” kell biztosítani stb.).

A baj szemmel láthatóan nem a hivatásirányú nevelésben és oktatásban, valamint a törvényes előírásokban, hanem a szervezési, szakmai, pedagógiai fogyatékoságokban van. A kétnyelvű oktatás eddigi tapasztalatai és a korábban már bevált munkaformák alapján azonban ez a probléma is megoldható. A meg nem értés és az ellenállás csírái az eddigi munkamódszerekben rejlenek.

A hivatásirányú oktatás akadályait csak úgy háríthatjuk el, a egyes lakosságú települések többnyelvű szakemberigényét, valamint az anyanyelven való oktatás szükségleteit csak akkor elégíthetjük ki, ha eleget teszünk a társultmunka-szervezetek és a nevelő-oktató szervezetek közvetlen, funkcionális és munka jellegű egybekapcsolására vonatkozó átalakulás követelményeinek. Ha a tényleges társadalmi szükségletek alapján állapítjuk meg a gazdaságban és a társadalmi tevékenységekben szükséges szakemberek számát, nemzetiségi összetételét és képzését, továbbá közösen teremtjük meg a szakemberképzési feltételeket, akkor a hivatásirányú oktatás sem futhat vakvágányra.

A nemzetek és nemzetiségek nyelvi egyenjogúságának érvényesítésében az oktató szervezetek másik jelentős feladata a környezetnyelv tanítása, vagyis az ifjú nemzedék felkészítése arra, hogy munkahelyén akadálytalanul bekapcsolódhasson többnemzetiségű közösségünk öngazgatási és társadalmi folyamataiba. A környezetnyelv tanulásának tehát emberi és társadalmi értelme van. Nem idegen nyelv ez, amely a külföldiekkel való beszélgetést és a külföldre való utazást könnyíti meg. A környezetnyelv, vagyis a vajdasági nemzetek és nemzetiségek nyelvének elsajátítása mindenekelőtt a közeledést, a megismerést és megértést szolgálja: fontos tényezője az együvé tartozás, a nemzeti egyenjogúság és testvériség-egység fejlesztésének. Természetes, hogy ebben a nemzetek és nemzetiségek kultúrájának, történelmének és tudományos vívmányainak megismerése is közrejátszik.

A környezetnyelv tanulása kétségtelenül legjelentősebb tényezője a nyelvi egyenjogúság érvényesítésének. Ha azonban a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságát egészében nézzük, akkor a nyelvismeret mégiscsak eszköz a nemzeti egyenjogúság megvalósításához. A nyelvtanulás megszűnik az együvé tartozás feltétele lenni, ha visszaélnék vele.

A környezetnyelv tanítási és tanulási eredményei évről évre javulnak. Az óvodákban pl. az utóbbi öt évben mintegy 36%-kal növekedett a környezetnyelvet tanuló gyermekek száma, az általános iskolákban pedig több mint a kétszeresére nőtt. Az óvodákban, az általános, az egységes és a hivatásirányú középfokú oktatásban a környezetnyelvet mintegy 79 000 gyermek és diák tanulja. Ezt a számot túlnyomóan a nemzetiségek képezik, akik a szerbhorvát nyelvet tanulják. De vannak olyan környezetek is, amelyekben minden, valamely nemzethez tartozó tanuló azon nemzetiség nyelvét tanulja, amellyel együtt él. A környezetnyelv tanításával mégsem vagyunk elégedettek, mégpedig a következő okokból:

1. A környezetnyelvet, kevés kivétellel, csak a nemzetiségileg vegyes környezetekben tanulják. A néhány évvel ezelőtt végzett kutatásokból kiderült, hogy a környezetnyelvet tanulók háromnegyed része tartományunk északi részéről való, tehát máshol csak elenyésző számban tanulják. A többnemzetiségű Vajdaságban, ahol nagyon kicsi a helységek közötti távolság, ahol gyakori az egyik helyről a másikra való költözködés, de mindenképp elvi és társadalmi okokból, ez a helyzet nem tekinthető kielégítőnek. Annál is inkább, mert a nemzetiségi nyelv tanulása nem ütközik ellenállásba. Ahol ugyanis komolyan és szakszerűen hozzáláttak a munkához, ott a környezetnyelvet a másik nemzettel és nemzetiséggel való együttélés természetes szükségleteként fogták fel, még akkor is, ha a más nemzethez és nemzetiséghez tartozók nem ugyanabban a községben élnek.

2. Legtöbbszer szerbhorvát és magyar nyelvet tanulnak, románt, ruszint és szlovákot sokkal kevesebben, mint ahogy a valódi elterjedése szerint kellene. Ez szembeeső az általános iskolákban, ahol a legnagyobb mértékben tanulják a környezetnyelvet, de kifejezett a középfokú nevelésben és oktatásban is. Így például a múlt tanévben a hivatásirányú oktatás I. osztályába iratkozott 20 303 tanuló közül 1406-an szerbhorvát, 1159-en magyar, 8-an szlovák, 6-an román nyelvet tanultak, ruszint pedig senki. Szemmel látható tehát, hogy a környezetnyelv tanulása csak a szerbhorvát és magyar nyelvre szorítkozott. Ez a gyakorlat pedig nincs összhangban sem a társadalmi tájékozódással, sem az egyenrangú nyelvhasználattal, s ezért mielőbb változtatni kell rajta.

3. A környezetnyelv tanításának és tanulásának fogyatékoságai közül első helyen említjük meg a következőket: a diákok 8 évi folyamatos tanulás után sem képesek nehézség nélkül beszélni a környezetnyelvet, holott ezt a program előírja.

Ennek oka pedig, hogy az oktatási intézmények nem tulajdonítanak megfelelő figyelmet a környezetnyelvnek, hogy hiányosak a pedagógusok szakismeretei, hogy kevés a módszertani és szakkönyv stb. Minden korosztály számára megvannak a tankönyvek, de egységes módszertani utasítás nincs hozzájuk. Úgyszintén elégtelen az e téren folytatott tudományos kutatás (összehasonlító nyelvészeti kutatások, kölcsönös nyelvhatások, a különböző környezetekben alkalmazott különleges módszerek,

a tanterveknek és óraterveknek, a tankönyvek koncepciójának, az egyes nyelvekben a sajátos és leggyakoribb nyelvi szerkezeteknek stb. a megszerkesztése). Ilyen kutatások nélkül viszont a szóban forgó oktatás nem fejleszhető, mert a környezetnyelv-tanításban nem támaszkodhatunk külföldi tapasztalatokra és szakirodalomra. Ezen tantárgy tanítása a szakmai továbbképzés és szakmai segítség tekintetében is hátrányos helyzetben van, mert a pedagógiai intézetekben jelenleg kevesebb az ilyen szakember, mint néhány évvel ezelőtt volt, a Tankönyvkiadó Intézetben pedig megszüntették a környezetnyelv-kutatási osztályt.

Nagy aránytalanság tapasztalható tehát a környezetnyelv tanításának társadalmi és szakmai elbírálása között. Ennek kiküszöbölése pedig elsősorban a szakmai és tudományos szervek és szervezetek feladata.

A nevelés és oktatás egyenrangú nyelvhasználatáról lévén szó, meg kell említeni a szabad aktivitásokat, továbbá az ifjúsági és a pionírszervezet működését is. Minden két és több tannyelvű nevelési-oktatási szervezetben a szabad aktivitások valamennyi szakcsoportja, klubja, társulata, az iskolai zenekar és énekkar, valamint a pionírokat és az ifjúságot tömörítő társadalmi szervezet rendszerint felöleli az összes tanulót, tekintet nélkül arra, hogy mely nyelven hallgatják az oktatást. Itt a diákok spontánul használják a környezet mindkét nyelvét, és így az együttes munka folyamán konkrétan és közvetlenül nyilvánul meg a nyelvi és nemzeti egyenjogúság. Ezen egyenjogúság kifejezései a kétnyelvű iskolai rendezvények és nyilvános fellépések is. A pionírszervezet és a Szocialista Ifjúsági Szövetség, pedig elsődleges feladatául tűzte ki az együvé tartozás, a testvériség és egység ápolását.

Ebből az inkább csak tájékoztató jellegű beszámolómból is kitűnik, hogy a nevelés és oktatás egyenrangú nyelvhasználata tekintetében világos politikai állásfoglalásaink vannak, s így nem lehet kétséges, hogy milyen akciókat kell foganatosítanunk. A nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságát, ennek keretében pedig a nyelvek egyenrangúságát is következetesen szabályoztuk az alkotmányos rendelkezésekben, a törvényekben, valamint az oktatásról és nevelésről szóló törvényben. A követelmények és feladatok tehát ebben a tekintetben is világosak.

Az oktatási intézmények gyakorlatát elemezve pedig általános megállapítás, hogy a nemzetek és nemzetiségek egyenrangú nyelvhasználatára vonatkozó politikai állásfoglalásokat, az alkotmányos és törvényes rendelkezéseket egyekeznek tiszteletben tartani.

Fogyatékoság azonban ennek ellenére is akad. Gyakori a következtelenség, a formalista hozzáállás és a szakmai szempontból kifogásolható munka. Ennek gyökerei pedig a szubjektív tényezőbe nyúlnak, tehát a probléma nyitját is ott kell keresni. Amint látjuk, a fogyatékoságok legnagyobb része szakmai természetű, ezért a közeljövőben elsősorban ezen kell változtatni.

Újvidék, 1978 decembere